

Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye’de Yeni Para Birimi’ne Geçiş (YTL)

Prof. Dr Osman ALTUĞ

Marmara Üniversitesi İİBF

Öğr. Üyesi

Kayıtdışı ekonomi; ya hiç belgeye bağlanmayarak ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle, gerçekleştirilen ekonomik olayı (alım – satım) devletten ve işletme ile ilgili öteki kişilerden (ortaklardan, alacaklılardan, kazanca katılan işlerden v.b.) tamamen ya da kısmen gizlenerek, kayıtlı (resmi) ekonominin dışına taşınmasıdır.

Devletten ve/veya öteki kişilerden gizlenen ekonomik olayın gizlenmesine kimi haklı gerekçeler (haksız vergi, rekabet gücü, istihdam yaratma v.b.) bulunabilir, gerekçesi ne olursa olsun kayıtdışı ekonomi dünyanın hemen her yerinde nedenleri, oluşumu, boyutları ve sonuçları tartışılan kısacası **kaçılamayan** çoğu ülkelerde ise kolayca **alışılan** bir gerçektir.

Belirli bir amaca ulaşmak için alınan önlemlerin tümüne “politika” denir. Ekonomik yaşamda kapsamlı önlemler almak kudreti ise günümüzde devletin elindedir. Devlet ;

a) Doğrudan doğruya ekonomik faaliyetlerde bulunarak,

b) Üretime, değişime (mübadele), fiyat oluşumuna, para değerine, milli gelirin dağılına müdahale etmek suretiyle “ekonomik politikasını” iki yoldan uygular. Bu müdahaleler, özellikle ekonomik faaliyetlerin yasal yapısına (özel mülkiyet, çalışma özgürlüğü) ve üretim örgütlenmesine (özel sektör – kamu sektörü) yönetilir. Gelir dağılımı da fiyat kontrolü, vergi ve bütçe yoluyla yine devletçe etkilenir. Devlet, ekonomik yaşama tüm müdahalelerini, “milli gelirin arttırılması ve adil gelir dağılımı” amacına göre yönlendirip “uyumlaştırmak” zorundadır. Birbiriyle uyumlu olmayan ekonomik yöntemlerle başarılı bir “ekonomi politikası” uygulanamaz. Ekonomi politikalarını; devletin ekonomik yaşama müdahale etmesini ön gören Ferdietçi – Liberal sistemle, üretimle bölüşüm işlemlerinin tamamını devletin eline vererek toplumu bu şekilde yönetmeyi ön görerek “ **kamunizm**” arasında sıralamak mümkündür. Ancak her iki uçtaki ekonomik politikaların başarısı ;

a) Kayıtlı ekonomik faaliyetler (resmi) ile

b) Kayıtdışı ekonomik faaliyetler (gayri resmi) arasındaki oranla ölçülebilir, kıyaslanabilir.

Bir ülkedeki ekonomik faaliyet hacmi, Kayıtlı ve Kayıtdışı Ekonomik Faaliyetlerin toplamından oluşur. Ekonomi bir bütündür.

Bu matematik denklik içerisinde kayıtdışı ekonomi büyüdükçe, kayıtlı ekonomi küçülür, eş deyişle kayıtdışı ekonomi, kayıtlı (resmi) ekonominin rakibidir. Muhasebe biliminde birinci kural “**belgesiz kayıt olmaz**” kuralıdır. Kayıtdışı ekonomide, alış/satışta belgeye (fatura) bağlanmadığı için ticari defter kayıtlarına intikal etmez. Kayıtdışı ekonomik faaliyet alan razı / satan razı şekilde gelişir, alış / satışta hasıl olan kazanç (kar) üzerinden ödenmesi gereken (KDV Gelir / Kurumları) vergiler, fonlar, harçlar da

ödenmez. Devlet bir anlamda iletmelerin (alıcı / satıcı) en büyük ortağıdır, alıcı ile satıcı faturasız işlem yoluyla, üçüncü ortak olan devletin vergi alacağını paylaşırlar ve devlete karşı başkaldırı içine girerler. Devlet, vergi alınmayınca görevlerini borç alarak yerine getirmeye başlar, verginin yerini borçlanma alır. Aşırı borçlanma yüksek faizi, kamu açığını ve enflasyonu getirir. Kayıtdışı ekonomi, kayıtlı ekonomiyi boğmaya başlar kayıtdışı ekonomi, büyüdükçe kayıtlı ekonomi küçülür kayıtlı ekonominin küçülmesi vergisizlik demektir. Vergisizlik borçlanmayı, borçlanma faizi, faiz enflasyonu, enflasyon paradaki sıfırların artmasını, sıfırların artması ise yeni rejim arayışlarını getirir.

Büyük küpürlü banknotlar, kayıtdışı ekonominin en önemli aracıdır. Nakitle ödeme kolaylaştıkça, kayıtdışı ekonomi artar. Türkiye’de tedavüle çıkarılan büyük küpürlü banknotlar kayıtdışı ekonominin can damarıdır. Ödemelerin nakit yerine bankacılık sisteminin araçları (kredi kartı, çek, banka kartı, EFT v.b.) ile yapılması kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması şarttır. Bu ise, büyük küpürlü banknotlarla nakit ödeme kolaylığını önlemekle, küçük küpürlü banknotlarla ödeme halinde ortaya çıkacak zorluk karşısında milleti kredi kartı v.b. ödeme araçlarına yöneltmekle gerçekleşir. Gelişmiş ülkelerde nakit, yerini diğer ödeme araçlarına bırakmış ve kayıtdışı ekonomi bu yolla büyük ölçüde kayıt altına alınmıştır. O halde paradan üç veya dört sıfır atmak yerine, kademeli olarak 1,5,10,20 milyonluk, 500 binlik ve 250 binlik banknotları tedavülden kaldırmak gerekir. Çünkü insanlar ödemelerin nakitle yapılması kolaylaştıkça, banka ödeme araçlarını kullanmazlar. Avrupa da 2003 yılı “Özürülüler Yılı” olarak ilan edilmiştir. Türkiye ekonomisi, kayıtdışı ekonominin boyutlarının kayıtlı ekonomiyi misli ile aşması nedeniyle Özürlüdür. Özürülü ekonomiyi özründen kurtarmak kayıtlı ekonomik modele geçişle mümkündür. Paraya sıfır ilave etmek ve/veya sıfır atmakla özürülü ekonomi düzelmez.

Paradaki sıfırın artmasının –eş deyişle büyük küpürlü para basarak nakit ödemenin kolaylaştırılmasının- ya yeni bir para birimine geçilmesi, ya paradan sıfır atılması, ya dolarizasyon ya da siyasi rejimin değişmesi ile sonuçlanması, tarihsel gerçeklerdir. Hitler öncesi Almanya’da (1) Ekmek = (1) Milyar Marktır. Hitler, “Herkes İş Herkes Aş” vaat ederek iktidara geçmiştir.

1989 ortalarında Yugoslavya’da (2) Milyon Dinarlık banknot tedavüle çıkarılmış, 1990 yılında (4) sıfır atılarak, (2) Milyon Dinarlık banknot (200) Dinar olarak “ kabul” edilmiş, 1991 yılından itibaren de Yugoslavya çözülmüştür. Banknot, hamiline yazılı, ibrazında ödenmesi gereken devletçe çıkarılmış bir borç senetidir. Büyük küpürlü para basarak nakitle ödemeyi kolaylaştırma, kayıtdışı ekonominin teşviki anlamındadır. Devlet, büyük küpürlü para basmaz ise, fertler küçük küpürlü paralarla ödeme zor olduğu için (sayması zor, saklaması zor, taşınması zor) ister istemez çekle ve kredi kartı ile ödeme zorunda kalacaklarından Ekonominin Hamile Yazılılıktan Nama Yazılılığa dönüşmesi gerçekleştirilebilir.

Yeni Para Birimi (YTL) Tasarısının Değerlendirilmesi :

Hükümetimiz tarafından T.B.M.M.’ne sevk edilen Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkındaki Kanun Tasarısı’nda, (1) YTL = 1.000.000 TL değişim oranı tatbiki ile YTL’ye (yeni para birimi) geçiş hedeflenmiştir. Tasarıda Eski Lira (TL) nın tedavülde kalması yavaş yavaş yerini 01.01.2005 de tedavüle çıkacak (basılacak) YTL’ye bırakması hedeflenmiştir. Eski Liradan (TL) altı sıfır atılması söz konusu değildir. Hükümeti paradan (6) sıfır atmadan YTL’yi yeni bir para birimi olarak tedavüle sokması, Eski Liranın Yeni Lira olarak ne ifade ettiğinin işyerlerine asılacak levhalarla (ETİKETLERLE) müşteriye duyurulması (Tüketiciyi koruma yönünden) yerindedir. Ancak, TCMB (1) YTL’yi daha büyük küpürlü banknotlar: (2) YTL, (10) YTL, (50) YTL (100) YTL halinde basarak tedavüle sokmamalı büyük küpürlü banknotlarla nakit ödemeyi kolaylaştırmamalı Türkiye’de “nakit ödeme” esasından “kaydi ödeme” (Plastik

Para)" esasına eş deyişle kayıtdışı Ekonomiden Kayıtlı Ekonomiye geçişte YTL'nin en önemli (pratik) araç olarak kullanılabilceği, bir an için gözden ırak tutulmamalıdır.

Öneriler:

Kayıtdışı Ekonomi kayıt altına alınmadan İstikrar Programı, istikrar programı yapılmadan denk bütçe, denk bütçe olmadan müstakar para, müstakar para olmadan da denk bütçe olmaz. YTL'nin müstakar para olabilmesi için öncelikle;

1. Halkın karşılığa verdiği önemi gözönüne alarak, yeni paranın eski TL'den ayrı bir para olduğunu belirtebilmek için psikolojik tesiri dolayısıyla T.C.M.B'de karşılık tahsis edilerek (- belirlenen sabit kur'dan 1 YTL = 1.500.000.-TL - döviz rezervleri karşılığında) YTL arzedilmesi, sağlanmalıdır.

2. Halihazırdaki (25 Milyar \$) dolarlık döviz rezervekimizin %2'sine tekabül eden 1 Milyar \$ karşılığı YTL piyasaya arz edilerek YTL miktarını tahdit ile enflasyonist bir politikadan uzaklaşmış olduğu kat'i olarak taahhüt ve devletin mali politikalarını islah ederek bütçesini denkleştirinceye kadar para ihtiyacının, karşılanması planlanan ihtiyaç dışında YTL emisyonuna gidilmemesi, gerekir.

3. Fisher'in miktar teorisine göre, tedavüle çıkan her para üretim artışı ya da büyüme hızıyla dengelenmezse -karşılığı ne olursa olsun- enflasyon olur.

TCMB tarafından hükümete finansman açıklarını kapatmak üzere YTL üzerinden ödünç verilmemesi, Eski TL üzerinden emisyonun da bu günden durdurulması şarttır.

Uyarılar YTL'nin Geleceği :

Ekonomik güç ve yaşamın bir enstrümanı olan "para" nın 2000'li yıllarda iki önemli olgudan etkilemesi kaçınılmazdır:

Birincisi, tüm dünya ülkelerini çok yakından ilgilendiren elektronik para uygulamasına geçiş hakkında maden ve kağıt paraların en az düzeyde kullanılması.

İkincisi ise, üçüncü dünya gücü olan Avrupa Birliği'nin tek para sistemine geçmesi. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS), ülkeleri ve para piyasalarını **elektronik para** konusunda uyararak özellikle banknot basımının azalacağı yakın gelecekte nakit para basımındaki azalmadan dolayı, dünya genelinde, merkez bankalarının önemli gelir kaybına uğrayacağını, açıkça belirtmektedir. Aslında elektronik para (cüzdan)dan önce de banknot ve madeni para kullanımını azaltan bir ödeme sistemi uygulamadadır. Alışverişlerde kullanılan kredi kartlarıyla, nakit çekmeye yarayan kartların dünyada yaygınlaşması, dolaşımdaki nakit parayı azaltmıştır. Ülkemizdeki cirosu bile milyarlarca dolara ulaşan bu sistemin daha da yaygınlaşması finansal globalleşmenin gereği ve sonucudur. Tüm bu gelişmelere ek olarak, bilindiği kadarıyla- dünyanın sanayileşmiş üç ülkesi 20- 30 bin nüfuslu kasabalarda tüm alışverişlerin elektronik bir düzenlemeyle gerçekleştirileceği pilot uygulama yapmaktadır. Yeni sistemin sakınca ve aksaklıkları giderildiği takdirde 2005'ten itibaren sistem yaygınlaştırılacaktır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti gerek kartlı yaşam ve gerekse elektronik para uygulaması konusunda şimdiden önlemler almalı ve en azından araştırmalara katılmalıdır. Aksi halde T.C. Merkez Bankası işsiz kalabilir. Yakın bir gelecekte YTL'nin yerini Dijital Para alacaktır. Tüm projeler ve hazırlıklar bu yöne yoneltmelidir.

